

Nyíri Tamás

Homo festivus

A címben szereplő kifejezés H. Cox könyvéből (The Feast of Fools) származik. A középkorban évszázadokon át dívott az úgynevezett bolondok ünnepe. Év végén felborult a világ józan, megszokott rendje. (...) Jámbor és fegyelmezett klerikusok komoly polgárokkal egyetemben álarcot öltöttek, maskarába bújtak és illetlen nótázással verték föl a város csöndjét. A kisebb rendek viselői kifestették az arcukat, előljáróik öltönyébe öltözködtek, az egyházi és udvari szertartásokat majmolva kigúnyolták a világi urakat, kicsúfolták az egyházi méltóságokat. A szertelen vidámság főkolomposa a „tréfamester” vagy a „karneválherceg” volt. A „gyermek püspöke” a bolondok miséjén a szentmisét parodizálta, a templomokban meglehetősen illetlenül táncoltak és énekeltek. Semmi sem volt szent a gúnyolódók előtt, a leghatalmasabb uraknak is számolniuk kellett azzal, hogy kicsúfolják őket. (...)

Amíg egy kultúra meg tudja tenni, hogy időről időre csúfot üzzön legszentebb emberi és isteni gyakorlataiból, amíg a bolondokból királyok, a ministránsokból püspökök lesznek, addig az emberek el tudják képzelni azt a másik világot is, amelyben uralkodókat tasztának le trónjukról, és fölemelik az alázatosokat (Lk 1,52). A komolyság felülkerekedése kultúránk erőtlenségét jelzi. Azt mutatja, hogy az emberek olyan szemüvegen át kezdik nézni társadalmi szerepeiket és megszentelt intézményeiket, amely kiszűri a szatírákat, hogy nincs többé sem idejük, sem szívük a csípős paródiára és a fűszeres tréfákra. És ami még veszedelmesebb, ünnepelni sem tudnak többé. (...)

Az ünnep három mozzanata: a tobzódás, az életigenlés és a kivételesség összekapcsolja a múltat, jelent és jövőt, s ezzel értelmet ad az emberi életnek. (...) A bőség és a pazarlás például kifejezi azt, hogy legalább időszakonként nem áldozzuk föl teljesen a jelent a jövőért. Az ünnep megbecsüli a pillanatot is, nemcsak a jövővel értelmezi a jelent: „Aki ünnepel, olyant tesz, ami nem irányul idegen célra” (Pieper). Az ünneplés önmagáért végzett tevékenység, az önmagában nyugvó értelmesség kifejezése. Így nézve nem „hasznos” vagy „célszerű”, nem más célt szolgáló, hanem öncélú valóság. A tobzódó

örömben élvezzük a jelent, kiverjük fejünkéből a jövő gondját: hogy másnap reggel munkába kell mennünk, hogy megterheljük emésztőrendszerünket, hogy széttáncoljuk a cipőnket. Az ünnep önmagában bírja az értelmét. Aki ünnepel, az értelmesnek látja a jelent, s megismeri életének az értelmét: lehetetlen az örök élet értelmében hinnie annak, aki nem tudja megtalálni a jelen értelmét.

Az ünnep szükségképpen kapcsolatot teremt a múlttal és a jövővel: minden szépsége ellenére is értelmetlen volna a jelen, ha nem tartoznék bele a múlt és a jövő egységes összefüggésébe. Az istenek megszánták az emberek természetétől fogva nyomorúságos faját, és „fáradalmaik pihentetőjéül” rendelték az ünnepeket – tanítja Platón (Törvények 653 d). Az ünnep a szó legigazibb értelmében *hagyomány*; lehetetlen volna a jelen igenlése a múlt elfogadása nélkül: aki elutasítja múltját, jelenét sem tudja vállalni. Az asszír-babilóniai újévi ünnep a múltat állítja vissza. Az idő természetes elhasználódását jelzi az év utolsó napjainak kultikus zűrzavara: kicsapongások és a társadalmi rend felbomlása. A helyreálló rend megjeleníti a teremtetést, visszaállítja az eredeti tökéletességet. Ismét „abban az időben” élnek, amikor még paradicsom volt – írja M. Eliade. A múltba és a jövőbe tekint a keresztény *Eukarisztia*. Krisztus halálának és feltámadásának az emlékezete hálaadás a „teremtés jótéteményéért”, és köszönet a Krisztusban nekünk ajánlékozott megszabadulásért a teremtés jóságát eltorzító, a teremtő Isten szeretetét elhomályosító rossztól. De nemcsak a hála megnyilvánulása, hanem a remény kifejezése is: elővételezi a beteljesült jövőt. Aquinói Szent Tamás mondja, hogy a „hetedik nap” nemcsak a „beneficium creationis” emlékezete, hanem a jövő szimbóluma is. Isten „legelső és legkiválóbb” adománya a „teremtés jótéteménye”, „utolsó és legkiválóbb” ajándéka a lélek megnyugvása Óbenne, „quies mentis in Deo”: vagy már most a kegyelem, vagy a jövőben a dicsőség által. Aki ünnepel, az vállalja a múltat és a jövőt, elfogadja az időnek azokat a dimenzióit is, amelyek meg vannak vonva az ember elől. Nem fojtja el a terhes múlt és a félelmetes jövő képét, nem tesz úgy, mintha kikerülné őket.

Az ünnep harmadik eleme, kivételes volta nemcsak elősegíti az idő elfogadását, hanem ki is veszi az embert a történelem folyamából, s lehetővé teszi, hogy legalább időlegesen elkülönüljön a múlt időtől. Az ünnep felfüggeszti a mindennapok időstruktúráját; saját időmértéke van, s ez nem azonos a hétköznapiakéval. Megszabadít a mindennapi kötelességek terheitől, ki ragad az itt és most korlátaiból. A létezés értelmet adó alapjának megpillantása önfeledt gyönyörűség, olyan, mint az elmerülés egy szerető tekintetben. Akit magával ragad az ünnep, az nem egyik kronológiából a másikba lép át, hanem az időből az örökkévalóságba. Az emelkedett hangulat megállítja az időt. Bár nem felejtjük el teljesen a mindennapi világot, annak halált érlelő idejét, mégis úgy éljük át a köznapin fölülemelkedő örömet, mint ami örökké tart. (...)

A fogyasztói társadalom *strukturái* érzéketlenek az ünnepre. Az iparosodás természetes velejárója az élet észszerű megszervezése a játékosság és a fantázia rovására. Az elmúlt századokban kivételes hangsúlyt nyert európai kultúránkban a dolgozó és a gondolkodó ember. A *homo faber* és a *homo cogitans* kialakulását elősegítette az iparosodás, jóváhagyta a filozófia, és szentesítette a kereszténység. Ennek a folyamatnak köszönhetjük imponáló technikai fejlettségünket és egyedülálló tudományosságunkat, lassan kiütözik azonban, hogy keservesen megszenved érte az egész emberiség. A fejlett ipari országok gazdagságáért nagy árat fizettek a fejlődésben elmaradt népek milliói, miközben a fogyasztói társadalomban élő emberek többsége elidegenült önmagától. A hasznos munka és a racionális számítás igénye csaknem kiölte belőlük az extázis, az öröm, a fantázia és az ünneplés képességét. Elsatnyult lelkük ugyanolyan áldozatává lett az iparosodásnak, mint azoknak a gyermekeknek a teste, akik hajnaltól késő estig dolgoztak az angol szövőműhelyekben. A játékosság és a képzelőerő senyvedése nemcsak az egyént fosztja meg hiteles emberi értékektől, hanem komolyan fenyegeti az emberiség létét is. Állandóan változó világban élünk, s az ilyen világban az ember fennmaradásának mellözhetetlen föltétele a játékosság, a leleményesség és az ünnep. Az *újítás* és az *alkalmazkodás* életben maradásunk egyik leghatékó-

nyabb eszköze. A lehető legtágabb területről kell merítenünk tapasztalatainkat, új eljárásokat kell kidolgoznunk a problémák megoldására, nem szabad ragaszkodnunk a régi módszerekhez. Az ünnep hathatós segítség ezen a téren. Rést üt a megrögzött szokásokon, megnyitja az embernek a múltat és a jövőt, szélesíti tapasztalatainak körét és csökkenteni provinciálisitását. A játékos kötetlenség előtt olyan kapuk tárulnak föl, amelyek bezárulnak a számító értelem előtt. Az ünnep, a rögtönzés és a képzelet játéka előmozdítja az újításokat az élet minden területén, módot ad az embernek, hogy gazdagon, vidáman és leleményesen élje át a jelent. Anélkül aligha kerülheti el a dinoszauruszok sorsát. Nem is szólva arról, hogy a fejlett ipari országok embere az életöröme és az életigenlésre való fogékonyság nélkül nem értheti meg a fejlődő népek gondolkodását.

Az ünnepi érzék megfogyatkozása vallási téren a legkárosabb. A vallásos ember tágabb kozmikus-történelmi keretben értelmezi életét, átfogó egész részeként, hosszú történet szereplőjeként fogja föl magát. Ének, szertartás, látomás füzi ehhez a történethez. Ezek segítik hozzá, hogy elhelyezkedhessék valahol az Éden és Isten országa közötti területen, ezek ajándékozzák meg múlttal és jövővel. Ha nincs alkalma ünnepelni, ha nincs, mi táplálja képzeletét, lelke ugyanúgy elsorvad, mint szelleme. Nem teljes ember, tisztavirág életének nincs sem eredete, sem rendeltetése. A kereszténység ünnepei évszázadokon keresztül biztosították az emberiség közös reményét és emlékezetét; ébren tartották történelmét, s közérthető szimbólumokkal hirdették a jövőt. Ádám, Noé, Ábrahám története révén a történelem előtti kor mélységeiben vertünk gyökeret. A szentek-

ben megtaláltuk az emberi tökéletesség érzékletes képeit. Isten országnak és az Új Jeruzsálemnek a víziója, a béke és a szociális igazságosság látomása növelte a reményt, és erősítette a jövőbe vetett hitet. Legalább karácsonykor és húsvétkor Jézus alakja világította meg ősi emlékeinket, és felszította legvakmerőbb reményeinket. Korunkban ezzel szemben erősen megfogyatkozott ünnepeink vitalitása. A karácsony a család ünnepe lett, a húsvét pedig tavaszi divatbemutató. Vallási szimbólumaink, amelyek összekapcsoltak a múlttal és boldog jövővel biztattak, erejüket veszítették. A vasárnapi misehallgatók száma szerte a világon rohamosan csökken, a múltat tehernek érezzük, amelytől mindenképpen szabadulni akarunk, a jövőt pedig csak a jelen meghosszabbításaként képzeljük el.

Mindezért maga a keresztény gondolkodás is felelős. A modern tudomány, az iparosodás, a pluralizmus, a szekularizáció kihívására még mindig nem tudunk megfelelő választ adni hitünk intellektuálisan korszerű bemutatásával. De ez csak az érem egyik oldala. A kereszténység olykor túlságosan is korszerűsödött. Az iparosodást meggyorsította azáltal, hogy kidomborította a *homo faber* és a *homo oeconomicus* felelősségét. A tudományt azzal vitte előbbre, hogy hangsúlyozta a világ teremtményi voltát és az emberi ész uralmát a világ fölött. A protestáns etika és a középkori skolasztika nélkül nem jöhetett volna létre imponáló tudományosságunk. A kereszténység teljes mértékben elismerte, hogy az ember dolgozó és szerszámkészítő, gondolkodó és okoskodó lény. Ez helyes, szükséges, sőt nélkülözhetetlen – de nem minden. Az értelmi képességek egyoldalú fejlődése más, ugyancsak életfontosságú képességek rovására ment végbe. Az ember nemcsak ész-

tentisztelet ünnepi öröme az „igazságosság” erényének körébe tartozó „kötelesség” lett. A lelkesedést megterkélő szabályok s hagyományos előírások korlátozzák. Amikor fiatalok tömegei fordítanak hátat a *keresztény* szertartásoknak, egyenesen groteszkül hat a még mindig érvényben lévő előírás, hogy a beatzene méltatlan a liturgiához. A katolikus egyháznak, a liturgia szülőanyjának a nyugati társadalomban nincs egzisztenciális felelete a technikai társadalom problémáira. A materializmus, a pozitívizmus, a szekularizmus ellen felvonultattuk világnézeti nehéztüzérségünket, de nem mutattunk más, járható utat. Ugyanaz a jogi gondolkodás és túlzó racionalizmus fertőzte meg gondolkodásunkat, mint amely az ipari társadalom betegsége. Néhány katolikus éppen akkor szállt fel a szekularizmus vonatára, amikor mások leszállni készülnek. Amikor a pszichedelizmus új, gazdag, kifinomult, vidám „liturgiát” alakít ki, a mi liturgiánkat az ipari polgárság számára legmegfelelőbbnek tartott protestáns mintára újítjuk meg. A technikai racionalizmusra nem ad feleletet sem a bizánci ünnepi nagymise, sem a változó közönségű katolikus templomok csöndes miséje. A pszichedelizmus a „szentet” keresi, mi pedig az „evilági város” dicsőségéért serénykedünk. Ismét legalább negyedszázaddal késünk el korunktól: ma felelünk 1925 kérdéseire 1950 válaszaival. (...)

Felül kell múlnunk a technikai civilizáció elidegenedését és profanitását: vissza kell adnunk a világnak a köznapi felülemelkedő lelkesültséget. Az ünnep összekapcsolja a jelent a múlttal és a jövővel, kiragadja az embert a megrögzött szokásokból, felülemeli a mindennapi zürzavaron, és kapcsolatba hozza a valódi valósággal: az öröm, a bőség, a könnyed értelmesség forrásával.

(1975)

Forrás: Nyíri Tamás Alapítvány 33. kiadványa, Budapest, 2004 HOMO FESTIVUS. Eredeti megjelenés: Régi és új a liturgia világából (Szent István Társulat) Budapest, 1975. 138–152. o.

ELŐFIZETÉS!

Tisztelettel kérjük Olvasóinkat, hogy legkésőbb **2007. január 31-ig** újítsák meg előfizetésüket. Az egyes számok ára – adományozóinknak köszönhetően – 200,- Ft marad, tehát az **éves előfizetés 1200,- Ft**, illetve annak, aki postán kéri, a **postaköltséggel együtt 2000,- Ft**.

Többletbefizetéseket vagy adományokat ezután is szívesen elfogadjunk.

Kérjük, hogy az utalvány címzésében Kovács László és az „Érted vagyok” nevét egyaránt tüntessék föl.